

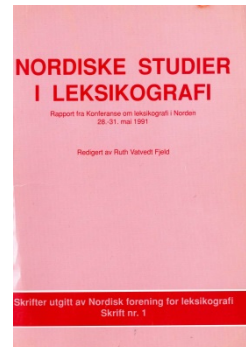
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Forholdet mellem alordbøger og enkeltfagsordbøger

Forfatter: Sandro Nielsen

Kilde: Nordiske studier i leksikografi 1, 1992, s. 275-287
Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, 28.-31. mai 1991

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sandro Nielsen

Forholdet mellem alordbøger og enkeltfagsordbøger

For ikke-eksperter er den tosprogede fagalordbog af væsentlig betydning ved fx oversættelse af fremmedsproglige fagtekster og oversættelse af fagtekster til et fremmedsprog. I en sådan ordbog findes sproglige og encyklopædiske oplysninger om lemmata og ækvivalenter. Derforuden bør man overveje at inkorporere kollokationer, eksempelsætninger, synonymi- og antonymiangivelser, samt illustrationer. Da sådanne oplysninger optager megen plads, bør man udarbejde tosprogede fagordbøger inden for snævre fagområder. Sådanne ordbøger kan give en tilbundsående behandling af sproget inden for de pågældende fagområder.

1. Indledning

Et af de væsentligste aspekter ved den tosproglige fagleksikografi er, at de fleste brugere af tosprogede fagordbøger kan betegnes som lægfolk, eller i bedste fald som halveksperter. En vigtig årsag til dette er, at der findes mange gode uddannelser inden for henholdsvis sprog og fag, men der findes ingen uddannelser, som kombinerer de to ting således, at de færdiguddannede er lige gode til både sprog og fag. Derfor spiller dette forhold en stor rolle inden for den tosproglige fagleksikografi. Dette skyldes ikke mindst det forhold, at sprogligt kyndige ordbogsbrugere generelt ikke besidder nogen væsentlig faglig viden om et eller flere fag inden for hvilke(t) de er beskæftiget med interkulturel kommunikation. Det er i denne forbindelse værd at bemærke, at de sprogligt kyndige ordbogsbrugere ofte hverken besidder faglig kompetence på modersmålet eller på fremmedsproget. En konsekvens heraf er, at en god tosproget fagordbog skal kunne hjælpe med relevante oplysninger om både sprog og fag inden for begge sprogområder. Hvordan en sådan tosproget fagordbog kan opbygges og hvilke typer af oplysninger den generelt skal indeholde, vil blive diskuteret i det følgende.

2. Typologi (1. del)

Som nævnt ovenfor er den ideelle tosprogede fagordbog en ordbog, der giver brugerne oplysninger om sprog såvel som fag. Inden for ordbogstypologien findes en type ordbog, der er specielt kendetegnet ved at indeholde oplysninger om både sprog og fag, og dette er **alordbogen**, også kaldet **albogen**. Senest har denne særlige type ordbog fået sin renæssance ved at blive fremhævet i Wiegand (1988) som værende den optimale ordbogstype inden for den fagsproglige leksikografi. Alordbogen, eller som den betegnes på tysk *Allbuch* (jf. Hausmann 1985 og Wiegand 1988) er en slags hybrid inden for ordbogsverdenen. Alordbogens hybride karakter er grundlæggende, at dens genuine formål er at give ordbogsbrugeren informationer om både sproglige og encyklopædiske aspekter vedrørende de lemmatiserede leksikalske enheder. I denne forbindelse er det vigtigt at holde sig for øje, at denne beskrivelse af alordbogen gælder for den ensprogede alordbog. Den tosprogede alordbog indeholder derimod sproglige og encyklopædiske oplysninger om både lemmata og ækvivalenter.

Det kan måske diskuteres, hvorvidt en ordbog, der indeholder sproglige og encyklopædiske oplysninger er en speciel ordbogstype, som ikke allerede er beskrevet i den metaleksikografiske litteratur. Det er nemlig muligt at argumentere, at en ordbog, der indeholder både sproglige og encyklopædiske oplysninger er en **encyklopædisk ordbog** (*encyclopedic dictionary, enzyklopädisches Wörterbuch*) eller måske endog en **encyklopædi**. Ifølge Zgusta (1971) er forskellen mellem sprogordbøger (*linguistic dictionaries, Sprachwörterbücher*) og encyklopædiske ordbøger som følger:

In the first place, we must differentiate encyclopedic dictionaries from linguistic ones. The latter are primarily concerned with the language, i.e. with the lexical units of language and their linguistic properties;[...] In contradistinction to this, the encyclopedic dictionaries (the biggest and most general of which are frequently called encyclopedias) are primarily concerned with the denotata of the lexical units (words): They give information about the extralinguistic world, physical or non-physical, and they are only arranged in the order of the words (lexical units) by which the segments of this extralinguistic world are referred to when spoken about. (Zgusta 1971:198)

Hvis man tager hensyn til kvalifikationen *primarily* i Zgustas karakteristik, synes det at være en rimelig betragtning, at en encyklopædisk ordbog indeholder to generelle artikeltyper. Den første artikeltype udgøres af de artikler, som indeholder typiske encyklopædiske oplysninger, fx vedrørende *proprier* (encyklopædiske artikler). Den anden artikeltype udgøres af de artikler, som indeholder typiske lingvistiske oplysninger, fx vedrørende fleksions- og derivationsmorfologi (lingvistiske artikler). LMED¹ er et eksempel på en encyklopædisk ordbog, hvis artikler i stort omfang lader sig opdele i disse to generelle kategorier. Dette er selvfølgelig en meget generel karakteristik og skal kun opfattes som sådan. Hvis man sammenligner med artiklerne i en alordbog, viser der sig imidlertid en forskel på artiklernes generelle indhold af informationer. I en typisk alordbogsartikel finder man nemlig både sproglige og encyklopædiske oplysninger i alle de tilfælde, i hvilke det er muligt og relevant at give ordbogsbrugeren sproglige og encyklopædiske oplysninger vedrørende de lemmatiserede leksikalske enheder (hybride artikler). I en tosproget alordbog er der også sproglige og encyklopædiske oplysninger vedrørende de til lemmaerne adresserede ækvivalenter.

Dette skal dog ikke opfattes som om der er et klart afgrænset skel mellem encyklopædiske ordbøger og sprogordbøger. Endvidere er der heller ikke noget skarpt skel mellem encyklopædiske ordbøger og alordbøger når man ser på de typer af oplysninger, som disse to ordbogstyper indeholder. At det kan være endog meget vanskeligt at skelne mellem, hvad der er sproglige oplysninger, og hvad der er encyklopædiske oplysninger i en fagordbogs artikler anskueliggøres gennem følgende udsagn:

Regardless of this multiplicity of dictionary types, one point cannot be stressed enough: a language's vocabulary reflects its speakers' knowledge of the world in which it is used. Any strict separation of linguistic-lexical and extralinguistic-factual information is very difficult, if not impossible. (Hartmann 1983:7)

¹ Se side 286 for forklaring på forkortning af primærlitteraturen

Afslutningsvis kan det nævnes, at en typisk alordbog adskiller sig fra en encyklopædisk ordbog, og derved også fra en encyklopædi, på to punkter. For det første, indikerer substantivet *encyklopædi* og adjektivet *encyklopædisk*, at et opslagsværk som fx en encyklopædi behandler et stort antal særskilte fagområder (LMED skelner således mellem 58 fagområder). Dette kan begrundes i ordenes græske oprindelse, idet den oprindelige græske betydning - som tilsyneladende stadig er den gængse betydning - af ordet *encyklopædi* indikerer en beskrivelse af alle videnskabernes enkeltdiscipliner, eller fagområder (jf. GFO). Denne forskel understreges endvidere af, at de 48 encyklopædiske ordbøger og encyklopædier nævnt i Hupka (1989) tilsyneladende alle behandler et stort antal selvstændige fagområder. Til forskel herfra kan en alordbog nøjes med at behandle et enkelt fagområde (se også pkt. 4.3 og pkt. 5.).

For det andet, er et af de karakteristiske træk ved en encyklopædi og en encyklopædisk ordbog ifølge Hupka (1989), at disse to typer af opslagsværker indeholder et stort antal proprier:

(b) Enzyklopädie: Vermittlung von Sachwissen (enzyklopädische Information), in der Regel Eigennamenartikel.

(c) Enzyklopädisches Wörterbuch: Vermittlung von Fachwissen (enzyklopädische Information), Definition/Bedeutungsbeschreibung zur Vermittlung eines durchschnittlichen Allgemeinwissens, Angaben zur Sprache, meist Eigennamenartikel. (Hupka 1989:992)

I modsætning hertil er det ikke noget karakteristisk træk ved en alordbog, at den indeholder proprier blandt sine lemmata. Det er praktisk og teoretisk muligt - og slet ikke usandsynligt - at en alordbog overhovedet ikke indeholder proprier blandt sine lemmata. Dette betyder bl.a., at to af de væsentlige karakteristika, som kendetegner en encyklopædisk ordbog ikke er karakteristiske træk for en alordbog. Det skal dog bemærkes, at der her ikke sættes lighedstegn mellem en encyklopædisk ordbog og en alordbog, men at de af praktiske årsager holdes adskilt som to forskellige ordbogstyper.

Ovenfor er alordbogen blevet placeret i en simpel ordbogstypologi, og i det følgende vil de enkelte former for oplysninger, der er indeholdt i den typiske alordbog blive diskuteret.

3. Alordbogens oplysningstyper

Som nævnt ovenfor er der mere end én type oplysninger i den typiske alordbog. I forbindelse med den tosprogede alordbog betyder dette bl.a., at ordbogen skal indeholde mere end blot lemmata og ækvivalenter (sml. IFF). Det bør bemærkes, at en ordbog skal være udarbejdet til at opfylde et bestemt formål (fx oversættelse) og for en bestemt målgruppe (fx translatør-studerende) for i praksis at kunne leve op til dette krav. For at begrænse diskussionen vil der i det følgende blive taget hensyn til en målgruppe, der udgøres af den sprogligt kyndige lægmand/-kvinde. Som det vil fremgå nedenfor har dette betydning for de oplysninger, der generelt bør inkorporeres i en tosproget fagalordbog.

Den tosprogede fagalordbog er en hybrid ordbogstype, idet den indeholder både sproglige og encyklopædiske oplysninger. I et forsøg på at anskueliggøre det nærmere indhold af disse to oplysningstyper, henvises til Wiegand (1988) hvor alordbogens informationstyper er gjort til genstand for en nærmere undersøgelse. Dette betyder endvidere, at den af Wiegand fremsatte definition af **sproglige oplysninger** i alordbogen vil blive overtaget:

Standardisierte linguistische Angaben sind solche funktionale lexikographische Textsegmente, deren genuiner Zweck darin besteht, daß der Benutzer aus den angabeinternen Daten Informationen über sprachliche Eigenschaften des Lemmazeichens (oder eines anderen Textsegmentes) gewinnen kann. (Wiegand 1988:766)

Funktionale lexikographische Angaben kan fx være: oplysninger vedrørende fonologi, fleksionsmorfologi, ordklasse, orddeling og valens (jf Wiegand 1988:766 og Scholfield 1980:102). Det fremgår af denne langt fra udtømmende opremsning, at sproglige oplysninger er adresserede til formen og indholdet af et lingvistisk tegn repræsenterende en leksikalsk enhed. Med hensyn til hvilke typer sproglige oplysninger, der kan inkorporeres i fagordbøger, henvises endvidere til Mugdan (1989) og Scholfield (1980).

Med hensyn til de **encyklopædiske oplysninger**, som ideelt set bør være indeholdt i en alordbog, hvad enten det er i en hybridartikel eller et andet sted i ordbogen, er det fundet hensigtsmæssigt at overtage den i Wiegand (1988) fremsatte definition:

Denn parallel zu den linguistischen können die standardisierten enzyklopädischen Angaben als solche funktionale lexikographische Textsegmente bestimmt werden, deren genuiner Zweck darin besteht, daß der potentielle Benutzer aus den angabeinternen Daten Informationen über Eigenschaften eines Gegenstandes sowie solche zu Handlungskontexten, in der dieser seine Zwecke erfüllt, gewinnen kann, wobei es sich um denjenigen gegenstand handelt, auf den man mit denjenigen Lemmazeichen usuell Bezug nimmt, das im gleichen Wörterbuchartikel als Lemma fungiert, in dem die enzyklopädische Angabe steht. (Wiegand 1988:766)

Som det fremgår af denne definition er encyklopædiske oplysninger ikke relaterede til det sproglige tegns udtryksside eller indholdsside. Derimod er *encyklopædiske Angaben* relaterede til faktuelle egenskaber vedrørende leksikalske enheder. Sådanne oplysninger er især relevante for ordbogsbrugere, der ikke besidder nogen fagviden eller kun besidder begrænset fagviden vedrørende de i ordbogen inkorporerede lemmata, ækvivalenter og/eller det fagområde, som behandles i ordbogen.

Ovenfor er i generelle vendinger beskrevet hvad der forstås ved sproglige og encyklopædiske oplysninger, men det er relevant at se nærmere på disse to typer af oplysninger. For yderligere at illustrere dette aspekt, kan de sproglige oplysninger i en alordbogsartikel anskueliggøres gennem følgende citat:

X ist eine sprachliche Angabe zur Eigenschaft E des Lemmazeichens Y.
(Wiegand 1988:764)

I denne definition repræsenterer *X* det funktionelle leksikografiske tekstsegment, *E* repræsenterer en specifik egenskab ved lemmategnet, og *Y* repræsenterer et givet lemmategn. Lemmategnet er det sproglige tegn, der repræsenteres grafisk af et lemma i en ordbogsartikel. Det ovenstående udsagn er dog kun sandt for så vidt angår ensprogede alordbøger, hvilket Wiegand også retteligt gør opmærksom på. Årsageren til dette er, at artiklerne i en tosproget alordbog udover lemmata også indeholder ækvivalenter, dvs. både udgangssproglige og målsproglige elementer. For at få anskueliggjort dette, er det nødvendigt at udvide ovenstående definition således, at den kommer til at indeholde følgende elementer:

X er en sproglig angivelse, der betegner egenskaben E ved lemmategnet Y , og X_1 er en sproglig angivelse, der betegner egenskaben E_1 ved ækvivalenttegnet Z .

I denne udvidede definition repræsenterer X_1 det funktionelle leksikografiske tekstsegment, E_1 repræsenterer en specifik sproglig egenskab ved ækvivalenttegnet, og Z repræsenterer et givet ækvivalentegn. Et ækvivalentegn er det sproglige tegn, der repræsenteres grafisk af en ækvivalent i en ordbogsartikel. Med andre ord: i en tosproget alordbog er der sproglige oplysninger om både lemmæerne (lemmategnene) og ækvivalenterne (ækvivalenttegnene). På linie med den ovenstående definition af sproglige oplysninger i en alordbog, er det muligt at beskrive de relevante encyklopædiske oplysninger i en tosproget alordbog på følgende måde:

X er en encyklopædisk angivelse, der betegner egenskaben E ved lemmategnet Y , og X_1 er en encyklopædisk angivelse, der betegner egenskaben E_1 ved ækvivalenttegnet Z .

I denne definition repræsenterer de variable størrelser X og X_1 hver sit funktionelle leksikografiske tekstsegment, E og E_1 repræsenterer hver sin specifikke encyklopædiske egenskab ved henholdsvis lemmategnet og ækvivalenttegnet, Y repræsenterer et givet lemmategn og Z repræsenterer et givet ækvivalentegn. På baggrund af de to sidst anførte definitioner er det muligt at illustrere oplysningerne i en tosproget alordbogsartikel ved hjælp af følgende skematiske modelartikel:

Art. 1:   lemma; sproglige oplysninger vdr. lemma; encyklopædiske oplysninger vdr. lemma; ækvivalent; sproglige oplysninger vdr. ækvivalent; encyklopædiske oplysninger vdr. ækvivalent.

I denne forbindelse bør det bemærkes, at ovenstående skematiske modelartikel (Art. 1) på ingen måde repræsenterer en udtømmende opremsning af mikrostrukturelle enheder i en given alordbogsartikel. Dette skyldes bl.a., at en tosproget alordbog, hvad enten dens genuine formål er tekstreception eller tekstproduktion, ideelt set bør indeholde flere elementer end de ovenfor nævnte (jf. fx Moulin 1983:149-151). Med udgangspunkt i Bergenholtz/Poulsen (1989) kan man udvide alordbogsartiklens mikrostruktur med følgende elementer (jf. Bergenholtz/Poulsen 1989:112-113):

1. oplysninger om kollokationer
2. eksempelsætninger
3. synonymiangivelser
4. antonymiangivelser

Heraf følger, at en alordbogsartikel kan indeholde et betydeligt antal forskellige oplysningstyper. Udover sproglige og encyklopædiske oplysninger vedrørende lemma og ækvivalent, må man tage højde for også at skulle inkorporere en, flere eller alle af disse typer oplysninger i en hybridartikel i en tosproget alordbog. Et af de vægtigste argumenter for inkorporeringen af disse typer af oplysninger er, at den fagligt ukyndige bruger ikke kan forventes at være bekendt med de inden for et eller flere fag forekomne ord og vendinger på

både modersmålet (L1) og fremmedsproget (L2). Dette gælder i særdeleshed faste ordforbindelser (kollokationer). For det andet vil eksempelsætninger i mange tilfælde med fordel kunne anvendes til at illustrere brugen af ækvivalenter. Endvidere vil oplysninger om synonymi- og antonymirelationer kunne hjælpe den fagligt ukyndige bruger til at forstå nogle af de sammenhænge, der findes inden for et vidensområdes fagsystematik. Udover disse fire typer af oplysninger vil det i mange tilfælde også være relevant at inkludere krydshenvisninger til andre artikler i en ordbogs ordliste (*word list, Wörterverzeichnis*) eller til andre dele af ordbogen.

Sproglige og encyklopædiske oplysninger kan i flere tilfælde med fordel placeres i en ordlisteekstern, men samtidig ordbogsintern position. Hvad angår de sproglige oplysninger kan man i tosprogede fagalordbøger beregnet til oversættelse fra L1 til L2 inkorporere en selvstændig ordbogsgrammatik (jf. AND p. 10 og Bergenholtz 1990:26f). I denne ordbogsgrammatik kan man således behandle de regelmæssige grammatiske regler og/eller de grammatiske regler, der gælder for et større antal lemmata og/eller ækvivalenter. Ideen bag dette princip er, at man således undgår at inkorporere den samme grammatiske oplysning i mange ordbogsartikler.

Hvad angår de encyklopædiske oplysninger kan man i tosprogede fagalordbøger inkorporere en **komparativ oversigt** over et fags systematik (jf. Bergenholtz/Dam/Henriksen 1990:135). I denne komparative fagsystematiske oversigt kan fagets grundlæggende regler for både L1 og L2 sprogområdet beskrives. Dette er specielt vigtigt ved kulturspecifikke fagområder som fx engelsk og dansk ret. Såfremt denne oversigt inddeles i særskilte, nummererede paragraffer (jf. AND), er det muligt at benytte et krydshenvisningssystem fra de enkelte ordbogsartikler til den fagsystematiske del. Dette betyder bl.a., at man undgår en unødigt belastning af de enkelte artiklers mikrostruktur således, at der i artiklerne er plads til andre relevante oplysninger.

4. Typologi (2. del)

I forbindelse med både ensprogede og tosprogede ordbøger har der i tidens løb været et ikke ubetydeligt antal forsøg på at opstille en almenlydige klassifikation af ordbøger i forhold til forskellige kriterier (jf. fx Zgusta 1971, Malkiel 1975, Al-Kasimi 1977, Kromann/Riiber/Rosbach 1984 og Hausmann 1989). Det er imidlertid værd at bemærke, at ingen af disse klassifikationer eller typologier er opstillet med særlig henblik på fagsproglige ordbøger. I det følgende vil der blive taget udgangspunkt i en slags formålsbeskrivelse. Med dette udgangspunkt vil der nedenfor blive gjort forsøg på at identificere den eller de typer af ordbøger, der er bedst egnede til at opfylde de krav, som en tosproget fagalordbog stiller med hensyn til de ovenfor nævnte typer af informationer.

4.1 Lemmabestand

I forbindelse med fagsprogsleksikografien kan man opdele ordbøgerne i to forskellige typer. Man skelner mellem maksimerende (el. ekstensive) ordbøger og minimerende (el. selektive) ordbøger (jf. Hausmann 1977:5f). Ved en **maksimerende** fagsproglig ordbog forstås en ordbog, der er beregnet til at indeholde så stor en del af et på forhånd defineret fagsprogligt ordforråd som muligt. Ved en **minimerende** fagsproglig ordbog forstås en ordbog, der er beregnet til kun at indeholde en bevidst begrænset del af et på forhånd defineret fagsprogligt

ordforråd. Et eksempel på en maksimerende fagsproglig ordbog kunne være en engelsk-dansk juridisk ordbog, der indeholder så mange af de i engelsk juridisk sprog forekomne ord og vendinger som overhovedet muligt. Et eksempel på en minimerende fagsproglig ordbog kunne være en engelsk-dansk juridisk ordbog, der indeholder de 100 mest frekvente fagord inden for engelsk juridisk sprog.

I tilknytning til denne dikotomi anser Hausmann en ordbog, der indeholder mere end 30.000 lemmata for at være en maksimerende ordbog og en ordbog, der indeholder mindre end 30.000 lemmata for at være en minimerende ordbog (Hausmann 1977:5f). Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at dette grænsetal gælder for "almensproglige" ordbøger og ikke for fagsproglige ordbøger. Hvorvidt dette tal er det korrekte tal kan diskuteres, men én ting synes givet, nemlig at antallet af leksikalske enheder i et givet sprogs "almene" ordforråd er større end antallet af leksikalske enheder i et bestemt afgrænset fagområde inden for det samme sprog (jf. Nielsen 1989:60).

4.2 Fagordbøgernes fagområde

Opdelingen af fagsproglige ordbøger som enten maksimerende eller minimerende er dog ikke tilstrækkelig til beskrivelse af forskellige typer af fagordbøger. Tosprogede — og også ensprogede og flersprogede — fagordbøger kan inddeles i to selvstændige ordbogstyper. Den første af disse ordbogstyper er **enkeltfagsordbogen** (*single-field dictionary*), hvorved forstås en fagsproglig ordbog, der er beregnet til at dække det ordforråd, som benyttes inden for ét selvstændigt fagområde, fx juridisk sprog (jf. Nielsen 1990:132).

Når man har med enkeltfagsordbøger at gøre, kan man skelne mellem yderligere to typer af fagordbøger, nemlig den såkaldte **hovedfagsordbog** (*general-field dictionary*) og den såkaldte **delfagsordbog** (*sub-field dictionary*). Ved en hovedfagsordbog forstås en enkeltfagsordbog, der er beregnet til at dække ordforrådet inden for et enkelt fagområde, fx en ordbog over juridisk sprog (jf. Nielsen 1990:132). En sådan fagordbogs formål er at beskrive det ordforråd, der benyttes inden for et sådant fagområde generelt. Dette betyder bl.a., at en juridisk ordbog skal dække alle de selvstændige underområder (delfag), som findes inden for fagområdet jura, og derfor skal den indeholde leksikalske enheder fra fx underområderne strafferet, erstatningsret, familieret, procesret og arveret.

Ved en delfagsordbog forstås en enkeltfagsordbog, der er beregnet til at dække ordforrådet inden for et underområde inden for et overordnet fagområde, fx en aftaleretlig ordbog (jf. Nielsen 1990:132). En sådan ordbogs formål er at beskrive det ordforråd, der benyttes inden for et enkelt selvstændigt underområde af et overordnet fagområde. Hvis man tager den nævnte aftaleretlige ordbog som eksempel betyder dette, bl.a., at en aftaleretlig ordbog indeholder lemmata fra dette juridiske underområde. Her må man dog tænke sig, at en delfagsordbog også vil indeholde lemmatiserede leksikalske enheder fra det pågældende overordnede fagområde, da de enkelte underområder inden for et fag til en vis grad griber ind i hinanden. En følge heraf er, at en delfagsordbog også må forventes at indeholde et større eller mindre antal leksikalske enheder, hentet fra det overordnede fagområde.

Den anden hovedtype af fagsproglige ordbøger er **flerfagsordbogen** (*multi-field dictionary*), hvorved forstås en ordbog, der er beregnet til at dække to eller flere overordnede fagområder inden for det, som med et bredt udtryk kaldes fagsproglig kommunikation (jf. Nielsen 1990:133). En sådan ordbogs formål er at beskrive det ordforråd, der benyttes ved kommunikation inden for de valgte fagområder som en flerfagsordbog omfatter. Et eksempel på en flerfagsordbog er den "traditionelle" erhvervsfaglige ordbog (*business dictionary*). En

fagsproglig ordbog af denne type indeholder lemmata fra flere forskellige selvstændige hovedfagområder, som fx fagområderne finansiering, management, transport, bankvæsen og forsikringsvæsen (jf. LDBE). Både enkeltfagsordbøger og flerfagsordbøger kan være minimerende og maksimerende, men denne skelnen er hovedsageligt kun relevant for enkeltfagsordbøger (jf. Nielsen 1990:133).

4.3 Et eller flere fag?

Efter at have set, at fagsproglige ordbøger kan inddrages i ordbogstyper efter antallet af de fag som de dækker og efter det dækkede fagområdes størrelse, er det på sin plads at se på nogle af de enkelte ordbogstypers karakteristika. Som udgangspunkt for den følgende oversigt er valgt dikotomien flerfagsordbøger/enkeltfagsordbøger.

For det første kan fler- eller multifagsordbøger potentielt indeholde et større antal lemmata end enkeltfagsordbøger. Dette kan begrundes ved, at det samlede ordforråd inden for to eller flere hovedfagområder efter al sandsynlighed er større end ordforrådet inden for et enkelt fagområde. Heraf kan man drage den slutning, at flerfagsordbøger tenderer til at have en større lemmabestand end enkeltfagsordbøger. Et eksempel herpå er IFF med (angiveligt) 150.000 lemmata over for JOW med ca. 20.000 lemmata (jf. også Bergenholtz/Nielsen 1988:252).

For det andet har en flerfagsordbog et større anvendelsespotentielt end en enkeltfagsordbog. Da en flerfagsordbog dækker flere end ét fagområde er dens anvendelsesmuligheder større - i det mindste i teorien - selv om man må holde sig for øje, at lemmaselektionen sætter sin naturlige begrænsning på ordbogens anvendelsespotentielt. Da en enkeltfagsordbog pr. definition kun dækker et enkelt fagområde er dens anvendelsesmuligheder hovedsageligt begrænset til dette specifikke fagområde. Også i forbindelse med enkeltfagsordbøger sætter lemmaselektionen sin begrænsning på ordbogens anvendelsesmuligheder. Man kan sige, at en enkeltfagsordbogs anvendelsespotentielt er fagintern, mens en flerfagsordbogs anvendelsespotentielt er fagrænseoverskridende.

For det tredje giver flerfagsordbogen en mere overfladisk leksikografisk behandling af de enkelte fagområders ordforråd end tilfældet er med flertallet af enkeltfagsordbøger. Dette skyldes bl.a., at det overvejende flertal af flerfagsordbøger dækker et relativt stort antal fagområder, fx dækker LDBE 25 selvstændige fagområder (jf. p. xii).

I tilknytning til den kvalitative behandling af lemmata, bør det nævnes, at den forholdsvis overfladiske leksikografiske behandling af de enkelte fagområder i flerfagsordbøgerne resulterer i en kvantitativ ringe behandling af fx kollokationer, synonymi- og antonymirelationer. I det mindste inden for den tosprogede fagleksikografi er det almindeligt anerkendt, at behandlingen af kollokationer skal tillægges betydelig vægt (jf. fx Scholfield 1980:104 og Cowie 1983:140f). Ganske vist er behandlingen af kollokationer forskellig fra ordbog til ordbog, men der synes at være en generel tendens til, at flerfagsordbøger indeholder et relativt stort antal kollokationer fra et lille antal fagområder på bekostning af de øvrige fagområder, der behandles. Problemet er her, at såfremt en flerfagsordbog skal indeholde alle kollokationer inden for et fagområde, vil resultatet blive en voluminøs, uhåndterlig og brugeruvenlig fagsprogsordbog.

På denne baggrund voves den påstand, at det leksikografisk set er bedre at udarbejde enkeltfagsordbøger end flerfagsordbøger, da enkeltfagsordbøger er ideelle til at give en dybtgående og detaljeret leksikografisk behandling af et i øvrigt vanskeligt tilgængeligt fagområde. Endvidere vil det være betydeligt lettere at udarbejde en alordbog, der dækker et

enkelt fagområde end flere fagområder. Den primære årsag til dette er, at en sådan alordbog indeholder et stort antal af forskellige oplysningstyper. I forbindelse med tosprogede fagalordbøger er der omfattende oplysninger vedrørende både udgangssprog og målsprog, samt både lingvistik og fag. Alle disse oplysninger kan bedst gives i forbindelse med et enkelt fag i modsætning til et stort antal forskellige fag, og følgelig er den optimale alordbog snarere en enkeltfagsordbog end en flerfagsordbog (jf. også pkt. 5).

4.4 Hoved- eller delfagområde?

Dikotomien hovedfagsordbog/delfagsordbog vil nu blive gjort til genstand for en kort diskussion. For det første har en hovedfagsordbog muligheden for at indeholde et større antal lemmata end en delfagsordbog. Dette kan bl.a. begrundes ved, at fx det generelle fagområde jura har et større ordforråd end fx underområdet aftaleret (sml. den ovenfor nævnte forskel mellem flerfagsordbøger og enkeltfagsordbøger). Endvidere har hovedfagsordbøger et større anvendelsespotentielt end delfagsordbøger, da de førstnævnte ordbøgers lemmabestand dækker et større fagområde.

For det andet kan der spores en markant tendens til, at delfagsordbøger giver ordbogsbrugeren en udførlig og detaljeret leksikografisk behandling af det pågældende delområdes ordforråd i modsætning til den mindre detaljerede behandling af et hovedfagområde, der findes i flertallet af de eksisterende hovedfagsordbøger. Denne udførlige leksikografiske behandling af et delfagområde kan, og bør, resultere i inkorporeringen af et stort antal kollokationer, da der er mere plads i en delfagsordbog end i en hovedfagsordbog til disse vigtige syntagmatiske relationer. Det synes derfor rimeligt at fremføre den påstand, at en delfagsordbog er særlig velegnet til at give en detaljeret leksikografisk behandling af de forskellige sproglige og faglige aspekter for et begrænset fagområde. Dette betyder, at den mest udførlige og detaljerede leksikografiske behandling af et fagområde, som fx jura, opnås ved udarbejdelsen af et større antal maksimerende delfagsordbøger, fx en aftaleretlig ordbog, en erstatningsretlig ordbog, en familieretlig ordbog, en strafferetlig ordbog, etc., som tilsammen dækker hele det juridiske fagområde.

For det tredje vil en delfagsordbog være bedre egnet som en fagsproglig alordbog end en hovedfagsordbog. Dette beror bl.a. på, at de omfattende sproglige og encyklopædiske oplysninger i en fagsproglig alordbog optager forholdsvis megen plads. En delfagsordbog i skikkelse af en fagsproglig alordbog vil derimod være af et mere håndterligt fysisk omfang, eventuelt noget i retning af en maksimerende hovedfagsordbog, der ikke er en alordbog. Følgelig voves den påstand, at en fagsproglig alordbog af praktiske årsager snarere bør være en (maksimerende) delfagsordbog end en (maksimerende) hovedfagsordbog. Dette er dog også afhængigt af det pågældende fagområdes ordforråd.

5. Alordbogen som enkeltfagsordbog

Det fremgår af det foregående, at enkeltfagsordbogen er bedre egnet som en alordbog end tilfældet er med flerfagsordbogen. Dette gælder især i de tilfælde, i hvilke fagalordbogen er en maksimerende ordbog. Hvad angår tosprogede fagordbøger er det både L1 og L2 aspekter, der skal beskrives inden for et givet fagområde og heraf følger, at der generelt kræves mere plads til at inkorporere alle relevante oplysninger i en maksimerende tosproget fagalordbog end i en maksimerende ensproget fagalordbog.

Da forskellen mellem "almindelige" tosprogede fagordbøger og tosprogede fagalordbøger især er iøjnefaldende i forbindelse med ordbøgernes artikler, vil udgangspunktet for denne korte sammenligning være artikelinterne oplysninger. Dette betyder dog ikke, at artikeleksterne oplysninger er irrelevante i denne sammenhæng, men her henvises af praktiske grunde til den ovenfor anførte diskussion af ordlisteeksterne men ordbogsinterne oplysninger under pkt. 3. Til illustration af den grundlæggende forskel mellem artikelinterne oplysninger i "almindelige" tosprogede fagordbøger og tosprogede fagalordbøger er det fundet hensigtsmæssigt at se på følgende to ordbogsartikler fundet i to engelsk-danske fagordbøger:

Art. 2-3   offer tilbud. (FEO)
    offer tilbud (IFF)

Som det fremgår af ovennævnte to eksempler, er artiklerne informationsmæssigt identiske. I lemmapositionen (således som Wiegand 1983 forstår det) findes et lemma og i ækvivalentpositionen findes en ækvivalent. Endvidere indeholder disse to artikler to mikrostrukturelle elementer. I lemmapositionen findes en retskrivningsangivelse (således som Wiegand 1989 forstår det), og det samme er tilfældet med ækvivalentpositionen. Ingen af de to artikler indeholder yderligere oplysninger, der kunne have været til hjælp for en potentiel ordbogsbruger. Art. 2 og Art. 3 er typiske eksempler, der er velegnede til at illustrere en ordbogsartikel i en "almindelig" engelsk-dansk fagordbog.

I en tosproget fagalordbog udarbejdet med særlig henblik på den fagligt ukyndige ordbogsbruger, er der som ovenfor nævnt behov for et væsentligt større antal oplysninger i artiklerne end i de to artikeleksempler fra FEO og IFF. En væsentlig forskel på en artikel i en "almindelig" tosproget fagordbog og i en tosproget fagalordbog er bl.a. inkorporeringen af encyklopædiske oplysninger og kollokationer i sidstnævnte. Med udgangspunkt i Art. 2 og Art. 3 vedrørende lemmaet *offer*, vil der nedenfor blive gennemført en kort sammenligning mellem en eksemplarisk alordbogsartikel og en "almindelig" fagordbogsartikel. Oplysningerne i en tosproget alordbogsartikel kan illustreres ved hjælp af følgende imaginære artikel fra en ligeledes imaginær engelsk-dansk juridisk ordbog udarbejdet for danske brugere:

Art. 4   *offer* n [erklæring fra en person om, at han er villig til at give eller afstå fra at gøre noget, og som kan accepteres af modtageren - accepteres erklæringen foreligger en bindende aftale]
               tilbud n <pl ~>
               • man er i almindelighed ikke forpligtet til at besvare tilbud, der uopfordret tilsendes én
               Δ invitation to make an offer opfordring til at gøre tilbud; *an offer becomes effective when it reaches the offeree* et tilbud får virkning når det kommer frem til tilbudsmotageren; *offer implied by conduct* stiltiende tilbud; *an offer is made when it actually reaches the offeree* et tilbud er afgivet når det er kommet frem til modtageren; *the offer has lapsed* tilbudet er bortfaldet; *offer to the world at large* generelt tilbud; *the offer remains open against a reply by telegram* tilbudet er fast mod telegramsvar; *once rejection takes place the offer is terminated* når et tilbud afslås er det endeligt bortfaldet; *he rejected the offer* han afslog tilbudet; *he revoked the offer* han tilbagekaldte tilbudet; *unsolicited offer* uanmodet tilbud
               ⇒ invitation to treat

Hvad angår sproglige oplysninger adresseret til lemmaet er der i Art. 4 retsskrivningsangivelse, ordklassingsangivelse, fonetisk angivelse og ordklasseangivelse. Hvad angår sproglige oplysninger adresseret til ækvivalenten er der retsskrivningsangivelse, ordklasseangivelse og fleksionsangivelse. Herudover er der en betydningsangivelse med encyklopædisk indhold adresseret til lemmaet. Artiklen indeholder en autentisk eksempelsætning, der viser brugeren af ækvivalenten, bl.a. det forhold, at singularisformen og pluralisformen af ækvivalenten er identiske (nulfleksion). Herefter følger 11 kollokationer med dertil hørende ækvivalentangivelser. Sluttelig findes en krydshenvisning til et andet lemma i den imaginære ordbog. Denne artikel er et eksempel på hvilke oplysninger, der kan være relevante i en tosproget fagalordbog såfremt man skal kunne løse de fleste problemer ved hjælp af kun en enkelt ordbog. Det er dog vigtigt, at leksikograferne inden udarbejdelsen af ordbogen har klarlagt hvilke behov ordbogens målgruppe har i forbindelse med den pågældende fagordbog, således at alle nødvendige oplysninger medtages i ordbogen.

Sammenlignes Art. 2 og Art. 3 med den imaginære alordbogsartikel anført ovenfor fremgår det med al tydelighed, at informationsmængden er betydelig større i Art. 4 end i de to førstnævnte artikler. Det er selvfølgelig svært - om ikke umuligt - at angive det eksakte antal af oplysninger, som bør inkorporeres i en ordbogsartikel i den optimale tosprogede fagalordbog. Man må dog som hovedregel kunne gå ud fra, at der som minimum skal være grammatiske oplysninger til lemma og ækvivalent, encyklopædiske oplysninger til (mindst) lemmaet og en eksempelsætning, der viser brugen af ækvivalenten. Herudover kommer et ikke definerbart antal kollokationer. Hvorvidt der skal være yderligere oplysninger i alle standardiserede ordbogsartikler kan diskuteres, men som ovenfor nævnt, bør leksikograferne overveje inkorporeringen af synonymiangivelser og antonymiangivelser samt eventuelle krydshenvisninger og illustrationer.

6. Afslutning

Et betydeligt antal af de eksisterende fagordbøger, hvad enten det drejer sig om ensprogede eller tosprogede ordbøger, dækker de forskellige fagområder på utilstrækkelig vis. Især de tosprogede fagordbøger indeholder et utilstrækkeligt antal lemmata, hvilket resulterer i, at ordbogsbrugerne ofte må lede forgæves i ordbøgerne (dvs. minimerende ordbøger). Hertil kommer, at de tosprogede fagordbøger indeholder et utilstrækkeligt antal oplysninger vedrørende det eller de fag, ordbøgerne prætenderer at behandle. Den typiske engelsk-danske fagordbog indeholder kun lemmata og dertil adresserede ækvivalenter, men fx ingen fagsystematiske oplysninger, ingen grammatiske oplysninger og ingen ækvivalensoplysninger.

I en tosproget fagordbog, der skal kunne benyttes ved oversættelse til et fremmedsprog og i en ordbog, der skal kunne benyttes ved oversættelse af fremmedsproglige fagtekster til brugerens modersmål er sproglige og faglige oplysninger nødvendige. Endvidere er kollokationer og illustrationer i fagsproglige sammenhænge med til at fuldende beskrivelsen af sproget og systematikken inden for et givet fag. En ordbogstype, der kan opfylde i hvert fald en stor del af disse krav er en maksimerende fagalordbog i form af en delfagsordbog. En sådan ordbog vil sikre en udtømmende beskrivelse af det fagsprog, som benyttes inden for det pågældende delfagområde, idet dens muligheder for at inkorporere de nødvendige oplysninger generelt er større end ved en hovedfagsordbog. Under alle omstændigheder synes det at være utopi at forvente udarbejdelsen af en maksimerende flerfagsordbog som alordbog, hvorfor man bør koncentrere sig om udarbejdelsen af tosprogede fagalordbøger i form af enkeltfagsordbøger.

7. Litteratur

7.1 Primære kilder

- AND= Anderson, Ralph James Bushnan 1977: *Anglo-Scandinavian Law Dictionary of Legal Terms Used in Professional Practice*. Oslo [etc.]: Universitetsforlaget.
- COL= Collin, P.H. 1986: *English Law Dictionary*. Teddington: Peter Collin Publishing.
- GFO= Brüel, Sven 1975: *Gyldendals Fremmedordbog*. København: Gyldendal.
- FEO= Nielsen, Feodor 1975: *Anglo-amerikansk/dansk retsordbog*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk.
- IFF= Høedt, Jørgen et al. 1988: *IFF fagordbog dansk/engelsk-engelsk/dansk, vols. 1-2*. København: IFF Ordbøger.
- JOW= Burke, John 1977: *Jowitt's Dictionary of English Law, vols. 1-2*. London: Sweet & Maxwell.
- LDBE= Adam, J.H. 1989: *Longman Dictionary of Business English*. Harlow: Longman/York Press.
- LMED= Watson, Owen (ed.) 1976: *Longman Modern English Dictionary*. Harlow/London: Longman.

7.2 Sekundære kilder

- Al-Kasimi, Ali M. 1977: *Linguistics and Bilingual Dictionaries*. Leiden: E.J. Brill.
- Bergenholtz, Henning 1990: Leksikographische Instruktionen für ein zweisprachiges Wörterbuch. I: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationswissenschaft* 43: 19-37.
- Bergenholtz, Henning & Dam, Helle & Henriksen, Torben 1990: Udarbejdelsen af en spansk-dansk juridisk ordbog: overvejelser og løsninger. I: *Hermes* 5: 127-136.
- Bergenholtz, Henning & Nielsen, Sandro 1988: Den hidtil største dansk-engelsk/engelsk-danske fagordbog. I: *Hermes* 1: 251-255.
- Bergenholtz, Henning & Poulsen, Sven-Olaf 1989: Leksikografi på HHÅ. Udvikling og perspektiver. I: *Handelshøjskolen i Århus 50 år. Festskrift i anledning af Handelshøjskolens 50-års jubilæum 31. august 1989*. Århus: Handelshøjskolen i Århus: 110-117.
- Cowie, Anthony P. 1983: English Dictionaries for the Foreign Learner. I: R.R.K. Hartman (ed.): *Lexicography: Principles and Practice*. London [etc.]: Academic Press: 135-144.
- Hartmann, Reinhard Rudolf Karl (ed.) 1983: *Lexicography: Principles and Practice*. London [etc.]: Academic Press.
- Hausmann, Franz Josef 1977: *Einführung in die Benutzung der neufranzösischen Wörterbücher*. Tübingen: Niemeyer.
- Hausmann, Franz Josef 1985: Lexikographie. I: Cristoph Schwarze & Dieter Wunderlich (eds.): *Handbuch der Lexikologie*. Königstein. Anthenäum: 367-411.
- Hausmann, Franz Josef 1989: Wörterbuchtypologie. I: F.J. Hausmann & O. Reichmann & H.E. Wiegand & L. Zgusta (eds): *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 1*. Berlin/New York: de Gruyter: 968-981.

- Hausmann, Franz Josef & Reichmann, Oskar & Wiegand, Herbert Ernst & Zgusta, Ladislav (eds.) 1989: *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 1.* Berlin/New York: de Gruyter.
- Hausmann, Franz Josef & Reichmann, Oskar & Wiegand, Herbert Ernst & Zgusta, Ladislav (eds.) 1990: *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 2.* Berlin/New York: de Gruyter.
- Hausmann, Franz Josef & Wiegand, Herbert Ernst 1989: Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. I: F.J. Hausmann & O. Reichmann & H.E. Wiegand & L. Zgusta (eds.): *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 1.* Berlin/New York: de Gruyter.
- Hupka, Werner 1989: Das enzyklopädische Wörterbuch. I: F.J. Hausmann & O. Reichmann & H.E. Wiegand & L. Zgusta (eds.): *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 1.* Berlin/New York: de Gruyter: 988-999.
- Kromann, Hans-Peder & Riiber, Theis & Rosbach, Poul 1984: Überlegungen zu Grundfragen der zweisprachigen Lexikographie. I: Herbert Ernst Wiegand (ed.): *Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie V.* Hildesheim/New York: Olms: 159-238.
- Landau, Sidney I. 1984: *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography.* New York: Scribner Press.
- Malkiel, Yakov 1975: A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features. I: Fred W. Householder & Sol Saporta (eds.): *Problems in Lexicography.* Bloomington: Indiana University: 3-24.
- Moulin, André 1983: LSP Dictionaries for EFL Learners. I: R.R.K. Hartmann (ed.): *Lexicography: Principles and Practice.* London [etc.]: Academic Press: 144-152.
- Mugdan, Joachim 1989: Grammar in Dictionaries for Languages for Special Purposes (LSP). I: *Hermes* 3: 125-142.
- Nielsen, Sandro 1989: Kritisk oversigt over engelske og danske juridiske ordbøger. I: *Hermes* 2: 55-75.
- Nielsen, Sandro 1990: Contrastive Description of Dictionaries Covering LSP Communication. I: *Fachsprache/International Journal of LSP* 3-4: 129-136.
- Scholfield, P.J. 1980: Evaluating Selection Policy and Grammatical and Semantic Information in an EST Dictionary. I: *Fachsprache/International Journal of LSP, vol. 2:* 98-108.
- Wiegand, Herbert Ernst 1983: Was ist eigentlich ein Lemma? Ein Beitrag zur Theorie der lexikographischen Sprachbeschreibung. I: Herbert Ernst Wiegand (ed.): *Studien zur neuhochdeutschen Lexikographie III.* Hildesheim/New York: Olms: 401-474.
- Wiegand, Herbert Ernst 1988: Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. I: Horst Haider Munske & Peter von Polenz & Oskar Reichmann & Reiner Hildebrandt (eds.): *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern.* Berlin/New York: de Gruyter: 729-790.
- Wiegand, Herbert Ernst 1989: Der Begriff der Mikrostruktur. Geschichte, Probleme, Perspektiven. I: F.J. Hausmann & O. Reichmann & H.E. Wiegand & L. Zgusta (eds.): *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie, vol. 1.* Berlin/New York: de Gruyter: 409-462.
- Zgusta, Ladislav 1971: *Manual of Lexicography.* The Hague/Paris: Mouton.
- Zgusta, Ladislav 1988: *Lexicography Today. An annotated bibliography on the theory of lexicography.* Tübingen: Niemeyer.